

Kabullenilmiş Şiddet Olarak Stockholm Sendromu ve Sinema Filmlerinde Stockholm Sendromlu Kadın Temsili

Stockholm Syndrome as Acceptable Violence and the Representation of Women with Stockholm Syndrome in Movies

Elif KÜÇÜK DURUR

Atatürk Üniversitesi, İletişim
Fakültesi, Gazetecilik Bölümü,
Erzurum, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 04.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 24.10.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 30.12.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Elif Küçük DURUR
E-mail: e.kucukdurur@atauni.edu.tr

Cite this article as: Küçük Durur, E. (2022). Stockholm syndrome as acceptable violence and the representation of women with Stockholm syndrome in movies. *Advances in Women's Studies*, 4(2), 45-48.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olan kadına yönelik şiddet sorunu ve bu şiddeti meşrulaştıran medya temsilleri araştırmaların konusu olmaya devam etmektedir. Diğer yandan sosyo-psikolojik bir durum olarak Stockholm Sendromu, şiddete maruz kalan kadınlar açısından kabullenilmiş bir şiddet türü olarak ortaya konmuştur. Hali hazırda kadına yönelik şiddetin temsiliinde medya olumsuz örneklerle dolu iken, Stockholm Sendromunun da film hikayelerinin klasik anlatılarında duygusal birlikteliğin bir parçası olarak ve romantize edilerek sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bilimsel çalışma alanında Stockholm Sendromuna yönelik medya temsillerini ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamış, hem konuya dikkat çekmek hem de literatürdeki bu boşluğu doldurmaya katkı sağlamak amacıyla bu çalışma tasarlanmıştır. Psikolojik bir sorun olarak ortaya konan bu sendromun film kurgularında sempatik bir unsur olarak ele alınmasının kadına yönelik şiddeti normalleştirdiği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Stockholm sendromu, kadın, şiddet, film

ABSTRACT

On one hand, the problem of violence against women, which is a result of gender inequality, and the media representations that legitimize this violence continue to be the subject of research. On the other hand, Stockholm syndrome, as a socio-psychological condition, has been revealed as an accepted type of violence for women who are exposed to violence. While the media is full of negative examples in the representation of violence against women, it is seen that Stockholm syndrome is frequently used as a part of emotional togetherness and romanticized in the classical narratives of film stories. No study has been found in the field of scientific study dealing with media representations of Stockholm syndrome, and this study was designed to both draw attention to the subject and contribute to filling this gap in the literature. It has been evaluated that the handling of this syndrome, which is presented as a psychological problem, as a sympathetic element in film editing, normalizes violence against women.

Keywords: Stockholm syndrome, women, violence, movie

Giriş

Adını 1973'te Stockholm'de meydana gelen ünlü banka soygunu olayından alan "Stockholm Sendromu" söz konusu soygunda alıkonan rehinelere yönelik şefkat duymak ve empati kurmak gibi olumlu duygular beslemesi ve bu olay sonrasında yaşanan benzer durumları ifade etmek üzere literatüre girmiştir. Eklemek gerekir ki Psikiyatr Nils Bejerot tarafından adı konan Stockholm Sendromu, resmi bir tanısı olmayan ve Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayınlanan DSM-5 (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-5) kitabında yer almayan yine de belirli reaksiyonları açıklamak için kullanılan psikolojik bir kavramdır ve genel bir kabulü mevcuttur (DBE, 2021). Stockholm Sendromu nispeten yeni bir kavram olmasına rağmen, kavramın tanımını oluşturan bu psikolojik durumun adı konmadan önce de yaşanan bir gerçeklik olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Doğadaki her canlı gibi insan da hayatta kalma dürtüsüne sahiptir. Bu bağlamda zorlu koşullar altında yaşamaya mecbur kalan insanlar çevrelerine uyum sağlayarak bu koşullara adapte olurlar. Stockholm Sendromunda da mağduru saldırganla yönelik sempati ve empati geliştirmesinin altında yatan sebepler, şiddetin oluşturduğu yoğun kaygı, çaresizlik hissi ve hayatta kalma dürtüsüdür. Şiddetin sürekliliği ve dış dünyadan soyutlanmışlık, mağduru ümitsizliğe itmekte ve bu durumda mağdur hayatta kalabilmek için saldırganla uyum sürecine girmektedir. Bu sürecin sonunda ise Stockholm Sendromu yaşayan birey maruz kaldığı şiddeti benimsemekle kalmamakta, şiddet uygulayanla özdeşim kurarak onu anlamaya ve hatta savunmaya başlamaktadır. Böylesi travmatik bağlanma süreci içerisindeki mağdur, saldırganın kendisine karşı olumlu davranışlarına minnet duyar hale gelmektedir.

Bu sendromun kavramsal olarak anlamı zamanla genişlemiş olup, örneğin mahkûmlarda gardiyanlara karşı, savaş esirlerinde düşman askerine karşı, fahişelerde kendilerini pazarlayanlara karşı, eneset mağdurlarında ebeveynlere karşı, şiddete uğrayan kadınlarda kocalarına karşı gözlenen paradoksal bağlılık, Stockholm Sendromu'na dahil edilmiştir (Carver, t.y.; Cordon, 2019). Bireysel düzlemdeki bu örneklerin yanı sıra ezilen ya da baskılanan grupların, değiştiremeyecekleri hegemonyaya ve iktidar sahiplerine yönelik bilişsel çelişkilerini aşmak üzere baskı şartlarını normalleştirme eğilimlerini tanımlayan, ezilen ya da baskılanan kitleler tarafından geliştirilebilen bir savunma mekanizması ya da sosyo-psikolojik tepki türü olarak Toplumsal Ölçekli Stockholm Sendromu kavramından da söz edilmektedir (Dee ve ark., 1994). Bu kavramın ortaya konduğu çalışmada toplumsal kitle olarak kadınların kendilerine şiddet uygulayan erkeklere yönelik memnuniyet sağlama odaklı bir zorunluluk durumu dahilinde bu şiddeti içselleştirdikleri ve bunun memnuniyete hatta bağlanmaya dönüştüğü vurgulanmaktadır.

“Stockholm Sendromu kadınların şiddet yaşadıkları ilişkiden uzaklaşmalarını zorlaştıran önemli psikolojik sebeplerden biri” olarak ele alınmakta, kadının bu sendromdan çıkabilmesinin söz konusu şiddetin durması ve kendisi için yeni bir gerçekliğin tesisi ile mümkün olabileceği ifade edilmektedir (Mor Çatı, 2019). Durum böyle iken medya metinleri arasında özellikle filmlerde kadınlar için bu sendromun çeşitli kurgusal unsurlar ile normalleştirildiği ve hatta sempatkileştirildiği görülmektedir.

Sinema Filmlerindeki Kadın Temsilleri Bağlamında Stockholm Sendromunun Normalleştirilmesi

Medyada kadın temsili geçmişten bugüne akademik ilgi alanı olarak güncelliğini korumaktadır. Yapılan çalışmalarla temsil bağlamındaki sorunlar ortaya konmakta bu sorunların toplumsal alanda kadının konumuna yönelik olumsuz etkisi tartışılmaktadır.

Genel olarak iyi kadın-kötü kadın karşıtlığı ekseninde kurgulanan medya temsillerinde; haksızlığa susan, “evinin kadını, çocuklarının annesi” olmak dışında bir dünya tasavvur etmeyen, yuvası dağılmasın ya da eşi terketmesin diye her türlü zorbalığa ya da şiddete boyun eğen, eşi ya da çocukları için kariyerinden, hayallerinden vazgeçme fedakârlığını gösteren kadın yüceltilirken, özgür, bağımsız, herhangi bir erkek himayesine ihtiyaç duymadan kendi ayakları üzerinde durmak isteyen, kendi kararlarını kendi veren kadın olumsuz bir anlamsal içerikle kötü kadın kategorisine dâhil edilmektedir. Bu çerçevede medya metinlerinde kadınlara ideal vücut ölçülerine sahip olması, belirlenmiş ve içselleştirilmiş toplumsal cinsiyet rollerinin dışına çıkarması, daima kanaat etmesi ve itaat etmesi gibi gereklilikler dikte edilmektedir. Medya metinlerinde kadınlar çoğunlukla

bedenden ibaret bir cinsel nesne, alış-veriş düşkünü, üretmekten ziyade tüketen, koca derdine düşen, dırdırcı eş ya da fedakâr eş/anne gibi birtakım klişeler çerçevesinde temsil edilmekte, bu kurgu kadının bireyselliğini sınırlandırmakta ve izleyicinin başka tür lüsünü düşünmesine izin vermemektedir. Kısacası kadının özne olduğu metinlerde en çok temsil edilen şiddetin kurbanı olan kadın ya da bedeniyle öne çıkarılıp nesne ya da metaya indirgenen kadındır. Her iki temsil türünde de kadın değersizleştirilmektedir.

Diğer yandan “şiddet” olgusu güç ile güç ise var olan toplumsal cinsiyet kalıp yargıları temelinde erkeklikle doğrudan ilişkilidir. Çünkü şiddet var olan ataerkil yapı dahilinde erkeklik kültürünün önemli bir parçasıdır ve eril kimliğin kurucusudur. Ayrıca, erkeğin erkeğe ve kadına yönelik şiddetinin temelinde de erkeklik hegemonyasına yönelik tehdit ve korku bulunmaktadır. Bu bağlamda, eril şiddeti bireysel bir edimden ziyade toplumsal sistemlerden beslenen bir olgu olarak ele almak gerekmektedir.

Kadına yönelik şiddet birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de en önemli toplumsal sorunlardan biridir. Sorunun çözümüne yönelik siyasi ve hukuki adımlar atılmakta fakat bugün itibarıyla bunların yeterli olmadığı görülmektedir. Bu toplumsal sorunu çözebilmek için önce soruna bütünsel bir bakış açısıyla yaklaşmak ve sorunu üreten kaynağa inmek gerekmektedir. Bu sorunun kaynağında ise çok köklü ve çok boyutlu hegemonik erkeklik kültürü bulunmaktadır.

Söz konusu erkek egemen söylemsel yapıyı oluşturan ve sürekliliğini sağlayan en önemli unsurlardan biri de medyadır. Fakat medyayı tek başına toplumu yönlendirme erkine sahip doğrudan insanları etkileyen bir yapı olarak ele almak da yanıltıcıdır. Bu noktada medyayı toplumu belirleme potansiyeline sahip olmakla birlikte aynı zamanda toplumsal yapı içinde şekillenen toplum tarafından belirlenen bir yapı olarak ele almak gerekmektedir. Bu perspektiften bakıldığında medyanın şiddeti yeniden ürettiği ya da toplumsal alana yönelik pekiştirici bir etki oluşturduğu iddia edilebilir. Medyada şiddet insanların saldırgan olmasına ya da suç işlemesine neden olmayabilir ama insanları şiddet dolu bir dünyada yaşadıklarına ve dünyayı daha güvenli hale getirmek için şiddetin gerekli olduğu inandırır.

Medya metinlerinde şiddetin gösterilmesi ya da şiddet içeren bir dil kullanılması şiddet üretiminde etkindir. Kan ve ölüm içeren şiddet eylemleri, kazalar ya da felaketlerin dolaysız gösterimi yanında, dilsel şiddet, hakaret etmek, değersizleştirmek, yok saymak veya nesneleştirmek yoluyla gerçekleşmektedir. Seyirlik bir eğlence öğesi olarak şiddet, dizi filmlerden çizgi filmlere, yarışma programlarından dijital oyunlara insanların şiddet içeriğine olan ilgisini karşılamak üzere pek çok medya metninde kullanılmaktadır. ‘Şiddetin dili yoktur; her topluma uygun içerik şiddettir’ (Gerbner, 1996, ss. 27–34), bu bağlamda her toplumda medya içeriklerinin izlenirliğini ya da okunurluğunu arttıran bir unsurdur. Medyada şiddet gösteriminin katharsis sağlamanın ötesine geçtiğini ifade eden Oskay, bunun insanların başkaları üzerinde şiddet uygulamalarını ve başkalarının da kendileri üzerinde şiddet uygulamasını meşru görme eğilimi edinmelerine neden olduğunu (1996, s. 195) belirtmektedir.

Sinemanın kimilerine göre bir sanat dalı olarak da değerlendirilmesine karşın kitle iletişimini sağlayan bir iletişim aracı olarak ele almak mümkündür, bu bağlamda sinema eserleri de toplumsal alanda dolaşıma giren, iletişimsel süreç içeren birer medya metni olarak kabul edilmektedir.

Sinema alanı hem sektör yapılanması, hem anlatı türleri ve gelenekleri bakımından erkek egemen bir karakter taşımaktadır. Bu açıdan erkeklik kimliği ile doğrudan ilişkilendirilen şiddet olgusu da sinemanın ayrılmaz bir parçası olmuş, sayısız filmde heyecan artırıcı ya da mizahi bir unsur olarak kullanılmıştır. Herhangi bir sinema filmi aynı anda izlerken kitleleşen insanlar izleme esnasında filmde yer alan şiddete yönelik ortak bir duygulanım süreci yaşayabilmekte ve bir ortak tepki alanı oluşturabilmektedirler. Dolayısıyla diğer medya metinleri içerisinde özellikle sinemadaki şiddetin etkinliği daha yüksek olabilmektedir.

Sinemada şiddetin açık ya da örtük bir şekilde mi gösterildiği, şiddet failinin kahraman mı yoksa kötü karakter mi olduğu, şiddet eyleminin bir suç olarak mı yoksa hedefe ulaşmanın bir gerekliliği olarak mı resmedildiği gibi unsurlar şiddet kullanımının meşrulaştırılması ve normalleştirilmesi bağlamında öne çıkmaktadır. Şiddet, militarist filmler aracılığıyla kutsanırken, komedi filmlerinde karikatürize edilerek normalleştirilmektedir. Sinema filmlerinde şiddet bağlamı kadın temsili ile ilişkilendirildiğinde, suç filmlerinde kazananın ganimeti, melodramlarda kötü erkeğin şiddetinin mağduru veya iyi erkeğin şiddetinin sebebi olan kadınlar görülmektedir. Abisel tarafından yapılan kapsamlı çalışmada “erkekler arasındaki şiddetin çoğu kez kadınların varlığından kaynaklandığı, büyük ölçüde yarışmacı bir nitelik taşıdığı ve hemen her zaman geleneksel erkek iktidarının düşünce ve davranış kodlarıyla açıklandığı” tespitinde bulunulmakta, “erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddetin ise tümüyle kadının denetlenip cezalandırılması gereken ya da sahip olunmak istenen bir nesne olarak görülüp gösterilmesiyle bağlantılı” (2005, s. 312-313) olduğu vurgulanmaktadır. Aynı çalışmada film anlatıları çerçevesinde kadına yönelik şiddetin aslında “kadınlara yapmaları/yapmamaları gerekenler konusunda ders vermek, direnişlerinin ve fiziki güçlerinin sınırlılığını kanıtlayarak onları korkutmak, rolünün dışına çıkanları cezalandırmak (2005, s. 320)” gibi işlevleri olduğu ifade edilmektedir. Sinema filmlerindeki hikaye kurgularında kadın karakterlere yönelik fiziksel ya da psikolojik şiddet, şiddetin failiyle ilişkilendirilmemekte, kadının ceza gerektiren davranış ve sözlerine bağlanarak gerekçelendirilmektedir.

Sinema filmlerinde kadına yönelik şiddetin bir başka görünümü ise kadın karakterin zorla alıkonulması, kaçırılması şeklindedir. Bu filmlerdeki hikaye kurguları dahilinde zorla alıkonulan ya da kaçırılan kadın ile alıkoyan ya da kaçırılan erkek arasında bir aşk ilişkisinin konu edildiği görülmektedir. Bilimsel alanda Stockholm Sendromu olarak kavramsallaştırılan bu psikolojik sorunun, filmlerdeki ana kadın karakterlerin rehin alındığı, kaçırıldığı hikayelerin yanı sıra yine bu karakterlerin yaşadıkları erkek şiddetini görmezden geldiği, şiddete rağmen ilişkisinden kopmadığını anlatan film hikayeleri de azımsanmayacak kadar fazladır. Melodram türündeki filmlerin büyük kısmı bu tür hikayeler üzerine inşa edilmekte, “celladına aşık olan kadınların” olumlu bir anlamsal içerikle temsil edilmesi psikolojik bir sorun olan Stockholm Sendromunu normalleştirilmektedir.

Stockholm Sendromunu konu alan King Kong filmleri (1933–1976–2005), Uykucu (1973), Köpeklerin Günü (1975), Bağla Beni (1989), Olağanüstü Bir Hayat (1997), Arabulucu (1998), Çılgın Şehir (1998), Haydut (2001), John Q. (2002), Testere (2004), V For Vendetta (2005), Koleksiyoncu (2010), Zamana Karşı (2011), Güzel ve Çirkin (2017) gibi eski ve yeni birçok yabancı film olduğu gibi, Yaban (1973), Mavi Boncuk (1975), Fırtına (1977), Gırgır Ali (1982), Seni Seviyorum (1987), Deniz Yıldızı (1988) gibi filmler de bu bağlamda Türk sinemasında yer alan bazı örneklerdir.

Rehin alan ile rehin alınan arasında gelişen aşk ilişkisini konu alan bu filmlerde temel hak ve özgürlükler arasında sıralanan

“kişi hürriyeti ve güvenliği”ne yönelik ihlalin hikaye yapısı içerisinde duygusal bir zemin oluşturularak yumuşatılması ile bu hak ihlali önemsizleştirilmekte ve izleyici tarafından bir sorun olarak görülmesi engellenmektedir. Alıkonulan, şiddet gören kadın karakterin hikayenin sonunda kendisine şiddet uygulayan erkeğe duygusal olarak bağlanması olduğu gibi kadın karakterin şiddete boyun eğerek bunu kabullenmesi ve bu durumun sorun olarak değil duygusal birlikteliğin bir parçası olarak gösterilmesi, böylesi hastalıklı bir sevginin yüceltilmesi gibi temsiller kadına yönelik şiddetin meşrulaştırılmasına sebep olmaktadır.

Sonuç

Medya toplumsal alanda kadın kimliğini ikincilleştiren temsil sistemleri ve anlamlandırma pratikleriyle erkek egemen söylemin yeniden üretiminde etkin bir rol oynamaktadır. Liberal piyasa koşullarına tâbi olan medya organları, talebin arzı belirlediği savunusundan hareketle, metinlerdeki temsillerde kadını değersizleştiren, özgürlüklerini kısıtlayan, baskı ve denetim altına alan erkek egemen söylemi yeniden üretmeye hizmet etmektedir. Haberler, reklamlar, dizi filmler, eğlence programları gibi tüm medya metinlerinde kadını cinsel nesne kategorisine indirgeyen, kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran, kadının toplumsal cinsiyet rollerine dair kalıp yargıları pekiştiren içerikler hegemonik erkeklik kültürünü yaymaktadır.

Özellikle sinema filmleri bağlamında erkekler arasındaki şiddetin temsili bir rekabet unsuru olarak ele alınırken erkeğin kadına uyguladığı şiddet kadının denetim altına alınması, terbiye edilmesi ile ilişkilendirilmektedir. Sinema filmlerinde, zor kullanılan, kaçırılan, baskılanan fakat tüm bunlara rağmen içinde bulunduğu duruma itiraz etmeyen, dolayısıyla şiddeti kabullenen ve hatta şiddet uygulayana aşk besleyen kadın temsillerini Stockholm Sendromu bağlamında ele almak gerekmektedir. Söz konusu filmlerde şiddetin duygusal bağ ya da romantizm ile ilişkilendirilmesi ya da sempatikleştirilmesi köklü ve önemli bir toplumsal sorun olan kadına yönelik şiddetin normalleştirilmesine ve pekiştirilmesine hizmet etmektedir. Bu bağlamda, kurgusal metinler olarak filmlerdeki bu temsil stratejilerinin kadına yönelik şiddetle mücadelede bir engel oluşturduğu da iddia edilebilir.

Yapılan literatür taramasında çoğunlukla psikoloji alanındaki bilimsel çalışmalara konu olan Stockholm Sendromunun medya ve özelinde sinema filmleri bağlamında ele alınmadığı görülmüştür. Bu durum çalışma açısından bir sınırlılık oluştursa da konuya farklı bir perspektiften yaklaşılması literatürdeki boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacaktır. Diğer yandan Stockholm Sendromunu sinema filmlerindeki kadın temsilleri bağlamında ele alan ve film hikayelerinin detaylı analizlerini yapan çalışmaların bu alanı zenginleştireceği düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declared that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study had received no financial support.

Kaynaklar

Abisel, N. (2005). *Türk sineması üzerine yazılar*. Phoenix Yayınevi.
Carver, J. M. (t.y.). Love and Stockholm syndrome: The mystery of loving an abuser. https://drjoecarver.makeswebsites.com/clients/49355/File/love_and_stockholm_syndrome.html
Cordon, L. A. (2019). *Popular psychology: An encyclopedia*. Greenwood Press.

Dee, G., Rawlings, E. I., & Rigsby, R. K. (1994). *Loving to survive: Sexual terror and women's lives*. New York University Press.
Gerbner, G. (1996). The hidden side of television violence In Schiller (Ed.), *Invisible crisis*. Westview Press.
Mor Çatı. (2019). *Erkek şiddetine karşı dur! Yaşamı değiştir!* https://morcati.org.tr/wp-content/uploads/2020/02/Kadina-Yonelik-Siddet_baski_aralik_2019.pdf
DBE. (2021). *Stockholm sendromu*. <https://www.dbe.com.tr/tr/yetiskin-ve-aile/11/stockholm-sendromu/>.
Oskay, Ü. (1996). Efendi/köle ilişkisi açısından şiddet ve görünümleri üzerine. *Cogito*, 6-7, 185-197.